

MACARİSTANDA ADLİ TEŞKİLÂT

I. On asırlık tarihî bir tekâmülün mahsulü olan Macar adli teşkilâtı, yabancı memleketlerin medeniyetinin müsmir tesirlerine karşı lâkayd kalmamakla beraber, kadim Macar ruhunun millî hususiyetlerini hiç bir tagayyüre uğratmaksızın muhafaza etmiştir. Bu hukukî teşkilât, kendisini, kendi arzusile, hukukun cihanşümül tekâmülünün esas prensiplerinin nüfuz ve tesirine maruz kılmıştır. Yabancı hukuk sistemleri dahilinde beyan ve ifade edilmiş olan bu prensipler, bizde, Macar millî hukukunun bütün teşekkül ve tekâmülü esnasında, ulusal ruh ve temayüllerle itmam edilmiştir.

Avrupa milletlerinin hukukî ve harsî kollektivitesine IX cu asırda dahil olan Macaristan, kendi devlet ve hukukî teşkilâtını krallık prensipi üzerine tesis ve İngiltere ile aynı zamanda -Avrupanın diğer memleketlerinden evvel- halen bile kendi devlet ve hukuk teşkilâtına temel vazifesini gören esas teşkilât kanunlarını inşa etmişti. Esas teşkilâtın ana prensipleri dahilinde, kendine hâs bir karaktere sahip olan Macar ruhunun ifade edilmiş tarzı tamamen orijinal bir mahiyet arz etmektedir. Krallık prensipi, ideal bir ahenk ve kudret dahilinde, kendisini demokratik telâkkiye tâbi kılmaktadır. Macarların hükûmet tarzı hakkındaki konsepsiyonu, Macar devletini Tâcı mukaddesle teşahhus, tecessüm ve onunla ifade etmektedir. Millet, tetevvüç esnasında, kraliyete mahsus iktidarı, bu mukaddes Taç vasıtasile krala tevcih etmektedir. Şu halde Macar hukukî konsepsiyonuna göre, kraliyete mahsus iktidarın ne kıymettar bir mücevheri ve ne de bir ziyneti olmayan Mukaddes Taç, Macar devletinin teşahhus ve tecessümünü ifade etmekte ve onun dahilinde kral ve millete müteka-bilen rücu eden yüksek iktidar bulunmaktadır. Devlet teşkilâtının

nın bütün unsurları, kendi kuvvet ve iktidarlarını, Macar devletini sembolize eden Mukaddes Taçtan almaktadırlar. O halde, devletin yüksek iktidarı kralın şahsına rapt olunmuş değildir; kral ve millet, Mukaddes Tacın iktidarını, yüksek iktidar unvanı altında, birlikte istimal ve icra etmektedirler.

II. Devlet organizmi dahilinde bu yüksek iktidar teşriî, icraî ve kazaî kuvvet olarak tezahür etmektedir. Teşriî iktidarı, kavanini mevzua yolile, millet ve kral birlikte istimal ve icra ederler. İcraî iktidar da hükûmet ve muhtar organlara teveccüh etmekte; kazaî kuvvet ise hâkimler tarafından istimal olunmaktadır. Bunlardan hiç biri diğerinin fonksiyonları dahiline müdahale ve tecavüz edemez; bu prensip Macar kazâ fonksiyonunun hakikî istiklâlini bihakkın ifade etmektedir. Bu istiklâli ona temin eden de, hiç bir tesir altında bulunmaksızın ve husule gelmesi muhtemel her türlü netayıçten korkmaksızın bu fonksiyonun faaliyetinde bulunabilmesidir.

III. Adli organizasyon, mahakimin haricî ve dahilî teşkilâtı diye iki şekil altında kendisini tanıtmaktadır. Bunlardan haricî olanı mahkemelerin nevilerini, mikdarını ve mütekaabil münasebetlerini; dahilisi ise mahkeme azalarının adedini, evsaf ve mütekaabil münasebetlerini tayin ve tasrih etmektedir.

Macar adli teşkilâtının esas prensipi, hukukî hayat ve faaliyetin her sahasında, gerek medenî ve gerek cezaî hususatta, aynı mahkemelerin hüküm ve karar ita etmesidir. Şu kadar ki, her mahkeme dahilinde, dava ve muameleler mahiyetlerine göre muhtelif hâkimler arasında taksim ve tevzi edilmiştir.

Mahkemelerin adet ve dairei salâhiyetlerinin tayin ve tesbitinde memleketin arazi itibarile vüs'ati; coğrafi taksimatı; halkın tarzı taksim ve tevzii; sanayiî, ticaretin ve ziraatın vaziyeti; keza adli usul ve muamelâtın vasıtaları esas bir rol oynamaktadırlar. Tamamen Macarlara hâs ahval dahilinde neşvünema bulan mevzuubahis âmillerin tesiri altında, bidayet mahkemeleri, derececi saniye mahkemeleri, müracaat sistemi şayanı dikkat bir rol oynayan yüksek kazâ divanları gibi muhtelif nevilerde Macar mahkemeleri teşekkül etmiştir.

Kazâ faaliyetin hakikî ve tam bir şekilde işleminin temin edilmiş olması için, bidayet mahkemesi tarafından rüyet ve muhakeme edilen hâdisatın istinaf mahkemeleri ve bunları takiben yüksek bir kazâ organı tarafından yeniden tetkik ve gözden geçirilmesi mümkündür. Verilmiş olan kararlar, böylece, hukuk kaideleri cephesinden yeniden tetkik ve gözden geçirilmiş olmaktadır.

IV. Yukarıda zikr olunan prensipler üzerine istinat eden kanunlara göre, mevcut mahkemeler sırasile şunlardır: Arondisman mahkemeleri, Vilâyet Cünha mahkemeleri, Istinaf mahkemeleri, ve Âli Divan.

Bu muhtelif kazâ müesseselerinden arondisman ve vilâyet cünha diye tavsif olunanlar bidayet mahkemeleridir. Hâdiseler mahiyet ve ehemmiyetlerine göre bunlar arasında taksim ve tevzi olunmuştur. O suretle ki, bünyeleri itibarile büyük bir ehemmiyet arzeden hâdiseler vilâyet cünha mahkemelerine, ve basit bir mahiyet arzedenler de arondisman mahkemelerine tevdi kılınmıştır.

Istinaf mahkemelerile âli divana gelince; bunlardan birincileri derecei saniyede ve ikincisi de en yüksek kazâ mercü olarak kararlarını vermektedirler. Harpten evvel 385 arondisman, 65 vilâyet cünha, 11 istinaf mahkemesi ve âli divan mevcuttu. Sulh muahedesini müteakip Macaristanın taksime uğramasından dolayı halen 142 arondisman, 24 vilâyet cünha, 5 istinaf mahkemesi ve âli divan mevcuttur.

Hükümler, bu mahkemeler tarafından, onların teşkilâtına göre, gerek tek bir şahıs tarafından ve gerekse müteaddit kimselerden mürekkep bir heyet tarafından ita olunurlar. Arondisman mahkemeleri, harpten evvel, hâkimi münferit tarzında ve diğer mahkemeler de bir heyet halinde teşkil edilmişlerdi. Harbi müteakip, zuhur eden yeni bazı sebeplerin tesiri altında, hâkimi münferit tarzındaki kazâi usulü muhakeme bidayet mahkemelerine de teşmil olunmuştur. O suretle ki, hukuk ve büyük bir ehemmiyet arzetmiyen bir çok ceza davalarında vilâyet cünha mahkemeleri tek bir hâkimle teşkil edilmişlerdir.

Hâkimi münferit sisteminin daha az masraflı oluşu ve mu-

amelelerin bu gibi tek hâkimler tarafından da icrasının mümkün bulunduğu bir hakikattir. Netekim, bünyesi itibarile büyük bir ehemmiyet arzetmiyen bir çok hallerden elde olunan tecrübeler, hâkimi münferit sistemine istinat eden muhakeme usulünün kifayetini ispat etmişlerdir. Bununla beraber, mühim ceza davalarında, mahkemeler, tabiatile, vilâyet cünha mahkemelerinde 3, istinaf mahkemelerinde 3 ve temyiz mahkemesinde 5 azadan müteşekkül bir heyet halinde faaliyettedir. Kazâ prensiplerine mütedair mesâil ile alâkadar davalarda, âli divan, adet noktasından daha kalabalık bir heyet halinde teşekkül ve kararını ita eder.

V. Kazâ organları kral tarafından tayin olunurlar; zira devletin yüksek iktidarının bir cüz'ünü teşkil eden kazaî kuvvet Mukaddes Taç ile mezc ve ifade olunmuştur. Kazaî kuvvet kanunî ve hukukî bir tarzda organize edilmiş mahkemelerin vesatet ve yardımile kral tarafından icra olunmaktadır. Kazaî kuvveti muntazaman ve muttariden icra eden Macar mahkemelerine, kraliyet mahkemeleri sıfatının bahş edilmesindeki sebep te budur; ve bu mahkemelerin teşkilâtı, faaliyeti, usulü muhakemesi kral ve millet tarafından müşareketi mütekabile ile tanzim edilen kanunla tesbit olunmuştur.

Arondisman mahkemeleri münhasıran tek bir hâkimle teşekkül ve teessüs eden mahkemelerdir. Arondisman mahkemelerinin fevkinde, idarî noktadan, bir reis mevcuttur. Hâkim sıfatını haiz olan bu Başkan'ın idarî salâhiyeti, hâkimler üzerinde vazifelerinin ifası hususunda bir kontrol icra etmekten ibarettir; davaya aslâ müdahale edemediği gibi bu hususta talimat da veremez. Hususî bir ehemmiyet arzeden bazı arondisman mahkemelerinin fevkinde reisten başka bir de reis muavini mevcuttur. Hâkimlerin adedi, arazinin vüs'atine göre, 2-8 arasında tehalüf eder. Yalnız Budapeştede hâkimlerin adet noktasından bu rakamın fevkinde buldukları görülür.

Cünha mahkemesinin kazâ organları reis, daire reisleri ve hâkimlerden ibarettir. Budapeştede ayrıca reis muavinleri de mevcuttur.

İstinaf mahkemeleri üç ve âli divan -yukarıda zikredilen hal

müstesna- beş azadan mürekkep heyet halinde kararlarını ita ederler. İstinaf mahkemelerinin kazâ organları bir reis, müteaddit daire reisleri ve hâkimlerden müteşekkildir; yalnız Budapeşte İstinaf mahkemesinde ayrıca bir de reis muavini mevcuttur; idarî hususatın ifası bir kâtibe aittir. Âli divanın teşkilâtına gelince o da aynıdır; yalnız şu farkla ki, âli divanda bir de ikinci reis mevcuttur; Başkan hukuk ve ceza dairelerini bu ikinci reisle kendi aralarında taksim eder.

VI. Macar tabiiyetinde, hüsnü ahlâk sahibi, asgarî yirmi altı yaşında, emvalini serbestçe tasarrufa muktedir, hukuk diplomasını ihrazı müteakıp bir mahkeme yahut avukat nezdinde dört sene hazırlık stajını yaptıktan sonra müşterek hâkim ve avukatlık imtihanında muvaffak olan herkes hâkimliğe tayin olunabilir. İstinaf mahkemesine tayin olunabilmek en az beş, yüksek divana tayin olunabilmek ise asgarî on sene hukukî tatbikat görmeğe mütevakıftır.

Mahkemelerin kazâ organları, muamelâtı deaviyenin hazırlanmasına hizmet eden yardımcı unsurlarla itmam edilmiştir. Usulü muhakeme ve kanunun tatbiki gibi yalnız hâkimlere hasr edilmiş hususat ile iştigal etmeyen bu memurlar, idarî mahiyetteki işleri ifa ve kâtiplerin muavenetile büroyu idare ederler.

VII. Cezaî hususatta tahkikatı bir neticeye rapt, umumî bir ithamname serd ve keza ait olduğu makamlar tarafından alınan tedabirle iştigal edecek bir müddeiumumiler bürosu, kraliyet müddeiumumilik makamı ihdas edilmiştir. Böylece, cezaî davaları rüyetle mükellef bilûmum cünha mahkemelerine bir müddeiumumilik makamı terfik olunmuştur. Keza istinaf mahkemeleri nezdinde de bir müddeiumumilik bürosu ve yüksek krallık divanında da (le procureur de la Sainte Couronne) namını taşıyan bir müddeiumumilik makamı mevcuttur.

VIII. Maaş ve derece noktasından hâkim ve müddeiumumiler, diğer devlet memurlarından ayrı olarak, altı gruba ayrılmışlardır. Hâkim ve müddeiumumilik vazifelerindeki hizmet müd-

detlerine göre maaşları ayda üçyüz yirmi beş Pengo ile bin üç yüz yirmi Pengo arasında tahavvül eder.

IX. Umumî idare noktasından mahkeme ve müddeiummilik makamları, kralın Adliye vekili tarafından icra edilen yüksek nezaretine tâbi kılınmışlardır. Bu yüksek nezaret hakkı kendi kaynağını, hakkaniyeti himaye ve adaletin iyi işlemlerini temin ile mükellef yani mahkemeleri organize, onları himaye ve kararlarının icrasını temin vazifesini üzerine alan kralın yüksek iktidarında bulmaktadır. Bununla beraber, kralın bu nezareti karşısında kazaî istiklâl yine mutlak surette muhafaza olunmuştur.

Hâkimin kanunlara, kanuniyet iktisap etmiş örf ve âdetlere, kanunlara uygun olarak yapılmış kararnamelere göre hükmünü ita etmesi kazaî istiklâlin mevcudiyetini ifade eder. Ne kral ve ne de icraî kuvvet, kazaî faaliyet sahasına müdahale edemedikleri gibi bu hususta her hangi bir talimat da veremezler. Bundan başka, bir hâkim arzusu hilâfına yerinden oynatılamıyacağı gibi başka bir yere tayin ve vazifesinden de uzaklaştırılmaz. Keza, hâkim ve müddeiummilere taallûk eden inzibatî hususatta itayı hükm edecek, icraî iktidardan tamamen müstakil bir kazaî disiplin merciinin mevcudiyeti de bu istiklâlin temin ve tahakkukuna hizmet etmektedir.

X. Kazaî iktidar hakkındaki kanunun esas ve ana prensipi, kazaî faaliyetin umumî idareden tefriki ile ifade olunur. Bununla beraber, bu prensipin tamamen tahakkuku da mümkün değildir; zira, büyük bir ehemmiyet arzetmeyen bazı hususat hakkında hüküm ve karar ita eden bazı idarî otorite ve makamlar da mevcuttur.

XI. Kendi mevcudiyet ve kaynağını âmme kudretinde bulan kazaî iktidar ancak devlet mahkemeleri tarafından icra ve istimal olunur. Yabancı kazâ sistemlerinin müteakıl tesirleri neticesi, Macar adli teşkilâtı dahilinde ve bilhassa cezaî muhakeme usulünde « juri » ye de bir yer ayrılmıştır. On dokuzuncu asır Macar kanunları, bidayette yalnız matbuat cürümlerini ve bilâhare daha ağır cinaî hususatin da rüyet ve muhâkemesi için Fran-

sız cinayet mahkemesine (La Cour d'Assises) imtisalen «juri» sistemini memleketimize de idhal etmişlerdir. Fakat, tecrübelerin, kazai noktadan, umumî olarak, memnuniyetbahş neticeler vermemesinden dolayı «juri» müessesesinin faaliyeti halen münkati olmuştur.

XII. İdari otoriteler tarafından yapılan fiil ve tasarruflarla hukuka karşı vukubulan tecavüzler hakkında icabeden tedabirin itihazı hususunda müracaat edilecek merci «Yüksek İdarî Divan-La Haute Cour administrative» dir. Bu merci kanunla tayin ve tesbit edilen mesâil hakkında, memleketin her tarafına şamil olmak üzere, gerek derecei ûlâda ve gerekse derecei saniyede adaleti tevzi ve tahakkuk ettirir.

XIII. Şimdiye kadar zikredilen mutat mahkemeler haricinde -kanun tarafından tayin ve tesbit edilen davalarda- kazai faaliyette bulunan diğer merciler de mevcuttur.

Nitekim ihtira beratlarına mütedair haklara vukubulan tecavüzleri rüyet ve muhakeme etmek üzere, ihtira beratları ile iştilal eden mercie bağlı bir ihtilâf dairesi; keza işçiler arasında vukubulan kazalar ve hastalık sigortaları hakkında husule gelen ihtilâfları rüyet ve muhakeme eden « Sosyal Sigortalar Mahkemesi = Le Tribunal des Assurances sociales » bu meyanda zikr olunabilirler. Yine bu cümleden olmak üzere bazı muayyen hukukî münazaalar etrafında karar vermekle mükellef «Borsa Mahkemesi = Tribunal de la Bourse» ; hiyleli rekabete taallük eden hususat ve keza arazinin tevzi ve taksimine mütedair mesail hakkında da hususî mahkemeler mevcuttur.

XIV. Mutat mahkemeler, yüksek idari divan (La Haute Cour administrative) ve yukarıda isimleri zikrolunan diğer mahkemeler arasındaki anlaşamamazlıklar «ihtilâf mahkemesi» tarafından hal edilirler. İhtilâf mahkemesi yarısı «Âli Divan» dan ve diğer nısfı da «Yüksek İdarî Divan» dan alınmış hâkimlerden terekküp ve teşekkül eder. Gerek âli divanın ve gerekse yüksek idarî divanın reisleri üçer sene olmak üzere münavebe ile ihtilâf mahkemesine riyaset ederler.

XV. Hukukî ve cezaî usulü muhakemenin ana hatları: müzakere ve tebligatın şifahî ve bilâ vasita oluşu, delillerin serbestçe tetkik edilmesi, yekdiğerile muhalefet halinde bulunan tarafeynin müsavatı, tarafeynin mütekabilen istimai, müzakeratın aleniliği, müracaatların iki derecede tetkik edilmiş olması gibi muhtelif prensiplerden ibarettir.

Gerek hukukî ve gerekse cezaî usulü muhakeme, yabancı memleketlerce de kabul edildiği gibi, modern hukukî tekâmülün birer mahsulüdürler.

XVI. Mahkemelerin lâzimülinfaz olan kararlarının icrası, hususî bir adli organ yani tenfiz memuru ve hukuk ilminin modern prensiplerine göre organize edilmiş bir ıslah ve tedip müessesesi tarafından ifa edilmektedir.

Harpten evvel, mahiyeti itibarile büyük bir ehemmiyet arz etmiyen hükümlerin icrası için 378 hapisane (prisons) ve ağır suçlardan dolayı mahkûm olanlar için de 9 « Maison Forcées » mevcuttu. Fakat «Trianon» Muahedesi mucibince 253 hapisane ve üç «Maison Forcées» elimizden çıkmış bulunmaktadır.

XVII. Cezaî usulü muhakemede genç maznunlarla cürüm işlemekte ısrar edenler hakkındaki nizamname şayanı dikkat bir ehemmiyet arz etmektedir. Bunlardan birincileri hakkında verilen kararlar, genç maznunların ahlâk ve telâkkilerini ıslah gayesile, daha ziyade onların karakter ve seciyelerini göz önünde bulunduran bir bünye ve muhtevaya sahiptirler. Gençlere taallük eden işlerde, sabavetin himayesi teşekküllerile çok sıkı bir tarzda hali temasta olmak üzere, hususî surette organize edilmiş mahkemeler mevcuttur.

Kanuna göre muannit mücrimler asgarî iki defa cana, ırza, yahut başkasının emvaline karşı fiil ikaini itiyat edinen kimselerdir. Bu nevi mücrimler —cemiyetin menfaati için— hapisanede muayyen bir müddet mahpusiyet yerine fukaraların çalıştırılmasına mahsus iş dairelerinde gayri muayyen bir zaman için hapse mahkûm edilirler. Bu tarzda bir mahkûmiyete düşar olan mücrim muayyen bir işle iştigal etmek, çalışmak mecburiyetindedir ve yaşama tarzı da çok ciddi ve sıkı kayıtlara tâbi kılınmış-

tır. Böyle bir iş evinde asgarî üç seneden aşağı olmamak üzere muayyen bir müddeti geçirdikten sonra eğer mücrimin cemiyetin nizam ve ahengine karşı yeni bir tehlike teşkil etmiyeceği kanaati husule gelmişse kendisi muvakkat olarak serbest bırakılır; ve eğer bu muvakkat serbestinin elde edilmesini müteakip üç sene zarfında yeni bir cürüm işlemiyecek olursa bu takdirde serbestisini tamamen iktisap eder.

XVIII. Cezaî hususata taallûk den adli teşkilât, hususî ve teknik bir mahiyet arzeden meseleleri rüyet ve bu hususta hüküm ita etmek gayesile ihdas edilmiş olan hususî müesseselerle tamamlanmıştır. Nitekim kimyevi, tıbbî, iktisadî ve teknik hususata mütedair işleri rüyet eden kazaî meclisler bu kabildendir.

Adli sicil bürosu adliyenin büyük ehemmiyet arzeden bir organıdır. Gayesi mücrimleri kayıt, kontrol ve intizamı âmmeye faideli olan bilûmum malûmatı bildirmek, meydana çıkarmaktan ibarettir. Vazifesini çok şayanı memnuniyet ve Macaristana hâs bir tarzda ifa eden bu müessese beynelmilel bir şöhreti haizdir.

XIX. Adli teşkilât dahilinde noterler ve avukatlar şayanı dikkat bir rol oynamaktadırlar. Noterin vazifesi evrakı resmiyeyi tanzim etmek, vasiyetnameler ve kanunla tayin ve tesbit edilen ahval ve muameleler hakkında sertifikalar yapmak, senetler tanzim etmek, tercümeler yapmak, protesto keşide etmek, verasete taallûk eden işlere iştirak ve yardımda bulunmak gibi hususattan ibarettir. Hâkimlere mümasil bir sıfatı haiz olan noterler Adliye Nazırı tarafından tayin olunurlar. Noterlerin muhtar organı «Noterelr Meclisi = La chambre des notaires» dir. Halen, noterlerin teşkilât ve faaliyeti hakkında yeni bir nizamname tatbik olunmaktadır.

XX. Resmî makam ve mahkemeler karşısında fertler kendilerini avukat vasıtasile temsil ettirirler. Avukatlık mesleki ve avukatların organizasyonu şayanı ehemmiyet bir kanunla son zamanlarda tanzim edilmiştir. Bu tanzimde göz önünde tutulan esas fikir, avukatlık meslekinin yüksek ahlâkî seviyesini temin ve

onu müvekkillerin tam bir itimadına lâayık ve müstahak kılmak-olmuştur.

Avukat olabilmek için Baroda aza olmak mecburiyeti vardır. Baro avukatların muhtar bir organıdır. Baroya kaydolunabilmenin şartları şunlardır: Macar tabiiyetinde olmak, hüsnü hal ahabından bulunmak, şahsı ve emvali hakkında serbest tasarruf ehliyetini haiz olmak ve nihayet hukukî sıfat ve evsafı haiz bulunmak. Avukatlık câmiası dahilinde bir tehacüme mâni olmak için, Baronun teklifi üzerine Adliye Nazırı avukatların kayıt ve tescilini tahdit edebilir; ancak, tehacümün zail olmasile bu tahdidin de ortadan kalkması imkânı mevcuttur.

Avukat müvekkilini temsil ederken her nevi hususat ile meşgul olabilir ; rolü mesâilin ihtilâflı veya ihtilâfsız oluşile tahdit edilmediği gibi davaların ihzar yahut tasfiyesi hallerinden birine de inhisar ettirilmiş değildir. Yalnız, « Âli Divan » tarafından rüyet edilen bir davanın müdafaasında bulunabilmek için en az beş seneye avukatlık meslekini icra etmiş bulunmak mecburiyeti vardır.

Muhtar bir organ olan Baro, avukatlara taallük eden hususat ve kaza inzıbatı işlerle işigal eder. Macaristanda mevcut olan on sekiz Baronun fevkinde « Barolar umumî komitesi = Le comité général des Barreaux » namını taşıyan yüksek bir organ vardır. Bu komite, Adliye nezareti nezdinde, istişari bir rol oynamaktadır.

XXI. Adli idare ve teşkilâtın yüksek organı olan Adliye Vekâleti kazaî kuvvetin merkezî direksiyonunu ve umumî nezaret vazifesini kendi sinesinde cem etmiştir. Hukukî kaidelerin hazırlanması, Adliye nezareti için mevzuubahs olan rollerin en mühimini teşkil eder. Adliye Vekâleti, aynı zamanda, hukuki noktai nazarlar hakkında ve devletin varlığını elâkadar eden ahlâkî kaidelere taallük eden mesâilde, hükümet tarafından istişare edilecek en yüksek bir organizmdir.

Dr. LAJOS DE ZEHERY
Budapeşte Üniversitesinde Profesör

Çeviren

Dr. Recai G. OKANDAN